

Rada pijã, rada jym...

12. wydanie: Przymiotnik **rôd** w mowie śląskiej; Jak tłumaczyć polskie „lubić” na śląski?

W tekstach śląskich młodego i średniego pokolenia coraz częściej pojawia się przejęty żywcem z języka ogólnopolskiego czasownik **lubić**, którego dialekt śląski w zasadzie nie zna (wg słownika Olescha należy on do słów rozumianych, lecz w ogóle nie używanych). Wydaje się, że wszedł on już na stałe do mowy dzisiejszych Ślązaków, szczególnie młodszych pokoleń. Należy go jednak traktować jako wpływ języka ogólnopolskiego. W preferowanej przez nas śląszczyźnie „poprawnej” tzn. tradycyjnej, którą w Poradniku opisujemy i zalecamy, czasownik **lubić** nie występuje.

Często spotykamy się dziś ze „śląską” odmianą nieśląskiego **lubić**: *jô lubiã, ty lubisz, òn lubi* itd. (np. w e-mailach portalu **Lauba Ślónsko**: *Bardzo lubiã to*

miynso). Ta typowo polska konstrukcja, nieznaną we właściwym, tradycyjnym dialekcie śląskim, ma wiele rodzimych odpowiedników znaczeniowych. Dlatego nie można podać prostego przepisu tłumaczenia na śląski polskiego **lubić**, gdyż prawidłowy śląski odpowiednik jest zależny od kontekstu.

Centralną rolę gra w tym kontekście swoisty przymiotnik **rôd**. W dalszej części niniejszego wydania Poradnika zajmiemy się więc dwoma problemami, które nastroczą młodemu pokoleniu Ślązaków coraz większe trudności :

1. odmianą oraz zastosowaniem przymiotnika **rôd**
2. śląskimi odpowiednikami czasownika **lubić** oraz problemami z ich zastosowaniem.

1. Przymiotnik **rôd** w mowie śląskiej – odmiana i zastosowanie

Przymiotnik **rôd** jest pod wieloma względami nietypowy. Po pierwsze nie odmienia się on przez przypadki, ponieważ występuje wyłącznie w kon-

tekstach, w których wymagany jest mianownik. Po drugie przyjmuje on po części inne końcówki rodzajowe niż „zwykłe” przymiotniki.

Tabela: Odmiana przymiotnika **rôd**

liczba pojedyncza			liczba mnoga	
rodzaj męski	rodzaj żeński	rodzaj nijaki	rodzaj męskoosobowy	rodzaj niemęskoosobowy
rôd	rada ¹	rado ² , rade	radzi	rade

¹ Uwagę należy zwrócić na formę żeńską, w której występuje końcówka –a (rada), a nie –ô, jak w „zwykłych” przymiotnikach.

² Również forma rodzaju nijakiego jest nietypowa: występuje w niej na części Śląska końcówka –o. Ponieważ forma rodzaju nijakiego jest z natury rzeczy rzadko używana (podmiotem rzadko jest osoba lub zwierzę rodzaju nijakiego), mamy bardzo skąpe dane dotyczące zasięgu końcówek –o/-e. Na Górze Św. Anny Olesch podaje końcówkę –o, informatorzy z wschodniej części Śląska znają tylko końcówkę –e. Być może zasięg tych końcówek pokrywa się z dystrybucją końcówek w formach: *Móm wszystko zrobióno/zrobióne*, jednak kwestia ta musi pozostać otwarta.

Przymiotnika **rôd** używa się w następujących kontekstach:

1. rôd + czasownik niedokonany (lubić coś robić, robić coś chętnie)

Jego òjciec bardzo rôd pije gorzôłkã.
Nasza rehtorka rada kurzi.
To dziecko chodzi rado/rade do szkoły.
Jô rôd czytóm ksióznki ò Ślónsku.
Jego przôciele radzi jedzóm/jóm czôrne klóski.
My dziółchy pómógómy rade mamie.
U Wieczorków wszyscy radzi jeżdżóm na kole.

2. rôd + czasownik dokonany (zrobić coś chętnie)

Jô wóm rada pómogã kartôfle kopać.
Twój kamrat pódzie rôd do roboty na grubã.
Farôrz tyż se rôd wypije!
Uwaga: przysłówek **chyntnie/chantnie** (= *chętnie*, z *chęcią*) jest też śląski, choć rzadziej używany niż **rôd**: **Òn ci tã robotã bardzo chantnie zrobi/wykónô.**

3. być rôd (+celownik) (w odniesieniu do osób, rzadko w stosunku do uosobowionych zwierząt)

Òjcowie sòm jeji synkowi bardzo radzi. (= cieszą się z niego, sprzyjają mu, są z niego zadowoleni)

Starzik je swoji wnuczce bardzo rôd (= cieszy się z niej, lubi ją bardzo)

Myśliweczku, kochaneczku, bardzo'ch ci rada... (słowa z piosenki *Szła dziyweczka do laseczka*; = bardzo Cię lubię)

4. być rôd (tymu), (i)że... (być zadowolonym, cieszyć się, że...)

Rechór ból bardzo (tymu) rôd, że wszyscy szkolôrze nauczyli sie dobrze rachować (= był zadowolony, cieszył się).

Jak ftoś gupie fulô, to bydź rôd/rada, że ino słuchôsz. (przysłowie; =ciesz się, bądź zadowolona)

5. mieć rôd (+biernik) (ta konstrukcja w znaczeniu **lubić** jest ograniczona tylko do Cieszyńskiego i południowych kresów śląskiego obszaru dialektalnego; na pozostałym terenie obowiązuje w tym znaczeniu **przôć**)

Rada piykne krowy móm... (= lubię piękne krowy)

Móm Cie bardzo rôd (= bardzo Cię lubię)

Moja baba niy mô tego rada.

6. Przymiotnik **rôd** posiada również swoją formę zaprzeczoną: **nierôd, nierada, nierado/-e, nieradzi, nierade**, które to formy mogą występować tylko w wymienionych znaczeniach 1, 2 (rzadko), 3 oraz 4.

To dziecko nierado/-e chodzi do szkoły. (= nie lubi chodzić, chodzi niechętnie)

Nocóniów synek nierôd pómôgô starce.

Òna nierada chodzi na muzykã.

My mu sòm bardzo nieradzi, bo to je chachôr.

7. zwrot rôd nierôd (=chcąc nie chcąc)

Rôd nierôd musiôł'ech iść piechty 10 km bez las. Rôd nierôd musieli 'chmy iść na stówkã. Rôd nierôd szlach tam po cimôku.

(synonim: **wol niywol** ← hybryda śląsko-niemiecka, śl. **rôd nierôd** + niem. *wohl oder übel*).

Uwaga: Forma **rôd nierôd** odmienia się przez rodzaje: **rada nierada, rado nierado (rade nierade), radzi nieradzi.**

Przyśpiewka ludowa z okolic Jabłonkowa (Czechy):

(w gwarze Jabłonkowa: -ã > -ym)

Rada pijym, rada jym,

rada pięknie tańcujym,

Rada krowy piekne móm,

nierada ich òdbywóm.

Nierada robiym w lecie, (=lecie)

słónczko na mie piecie. (=piecze)

Ej, rada robiym w zimie

nogami po pierzinie!

2. Jak przetłumaczyć *lubić* na śląski?

Słownik polsko-śląski:

lubić

1. (lubić osobę): **przôć** (+celownik) (odmiana: **jô przajã, ty przajesz, òn przaje** itd., czasownik dokonany: **zaprzôć**) • **Sztajger mi bardzo przôł; mieć rôd** (+biernik), tylko Cieszyńskie • **Móm cie bardzo rôd.**

2. (sprzyjać komuś, okazywać przychylność): **być rôd** (+celownik) • **Jeji òjcowie sòm mi bardzo radzi.**

3. (lubić coś robić): **rôd** + czasownik • **Truda jezdzi rada do lasa na grziby.**

4. (lubić rzecz): **rôd** + czasownik określający czynność, którą chętnie wykonujemy z daną rzeczą, np.: *Lubię śląskie rolady* → **Rôd jym ślónskie rolady; Lubię to miejsce → **Rôd chodzã w to miejsce;** (rzadko) **przôć** (+celownik) • **Przajã ślónskij mowie; mieć rôd** (+biernik)**

Uwaga: Czasownika **przôć** młode pokolenie używa często schematycznie tłumacząc polskie *kochać*. W mowie śląskiej **przôć** oznacza przede wszystkim *lubić, sprzyjać* i jest znaczeniowo słabsze niż dosadniejsze *miłować*. Stwierdzenie, że **dwóch chłopów se przaje** nie wywoływało u starego pokolenia Ślązaków nigdy żadnych niezwykłych skojarzeń. (E. Jeleń, Pamiętnik Górnika: **Tóż tyn kamrat mi przôł, ale ci ludzie w całości (= w ogóle!) to na nôs krzywym òkiym zaglón dali**). Forma dokonana brzmi: **zaprzôć** (kómuś) (=polubić kogoś). **Tak òn mi zaprzôł.**

Sam czasownik *kochać* jest raczej nieużywany w dialekcie śląskim, pomimo że znajdujemy w nim wyrazy z tej samej rodziny wyrazowej takie jak **kochanek, kochanka, zakochać sie.**

© Grzegorz Wieczorek

Tôwarzistwo Piastowaniô Ślónskij Mówy 2008.

Kontakt: grzegorz.wieczorek@slonskomowa.com